

Píše Marie Langerová

(E*forum, 24. 01. 2019)

Milan Jankovič (1. září 1929 - 5. ledna 2019)

„Umělecké literární dílo se týká našich životů a jenom tak si koneckonců získává své oprávnění“, začíná studie Milana Jankoviče *Dílo jako dění smyslu*. Jeho úvahy nad smyslem umění, tvůrčím činem jako neodmyslitelné součásti lidského života, prosakovaly jeho vědeckou práci, oživovaly jeho teorie. Tato jeho živost byla nenápadná, ale důrazná. Se svým taktem pozorovatele jako by byl tak trochu schovaný za hřmotnou razanci svého strukturalistického kolegy Miroslava Červenky, s nímž se v devadesátých letech vrátil na akademickou půdu. Teď, ve zpětném pohledu, je možná lépe vidět, jak odvážné bylo Milanovo hledání nových cest literární vědy, jak čerstvé bylo jeho čtení těch autorů, které měl rád, a jak se tyto aspekty v jeho práci prolínaly. Ze strukturalismu vytáhl podněty, na nichž můžeme znovu vidět vystupovat něco podstatného v charakteru moderního umění.

Milan Jankovič byl člověk múzický, možná i proto se mu nemohlo stát to, co mnohým, že by padl do léček nacvičených, ověřených a vyprahlých badatelských metod. Jeho rozumění uměleckému dílu stálo v blízkosti filosofie, jeho analytický úhel pohledu se opíral o smysl umění - a k němu se také navracel. Proto se také obracel k těm filosofům i vědcům z jiných oborů, pro které byla tato otázka stejně živá. Jsou to témata, po kterých šel Milan Jankovič důsledně, vždy znovu je ověřoval na každém novém „případu“. Příznačná je jeho monografická práce *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala*: od titulu, který přejímá známé „kapitoly“ Mukařovského a žánr „poetik“, se odklání k autorské gestaci, stylu, historické, biografické situaci, k výkladu, který „orientuje, aniž by umrtvil“. Šlo mu o poučenou interpretaci, která ale ponechává smysl otevřený pro každé další čtení. Nesamozřejmost, nedorečenost, záměrné a nezáměrné, nepolapitelné jevy, které obklopují formující se význam, nahlížený v jeho pohybu tvarování, a z různých stran: z hlediska literárního vědce, estetika, filosofa - a zaujatého fotografa.

K řadě „svých“ témat se průběžně vracel, a mnohá z těch, která nás překvapila na začátku devadesátých let jako „jiný“ strukturalismus, pramenila v jeho studiích z šedesátých let, na nichž dále pracoval v době, kdy byl vyloučen z akademických institucí. K nim patřilo *Dílo jako dění smyslu*, studie publikovaná v *Orientaci* v roce 1967, anebo problematika „sémantického gesta“ (publikovaná v *České literatuře* v roce 1965) inspirovaná raným strukturalismem. Tyto návraty k počátkům rozpracoval Jankovič s důrazem na vztahy strukturalismu a fenomenologie, tedy na okruh jeho filosofických zájmů (mj. o dílo Jana Patočky, zejména jeho *Umění a času*,

Merlau-Pontyho, Paula Ricoeura). Pozdní strukturalismus vymanil ze statickosti, otevíral jej pohybu, „dění“, zkoumal zdroje napětí uměleckého textu, vyvolávaného signály neobvyklosti, rozpory mezi významovou neurčitostí a jedinečností. Ale tato zkoumání spočívají v přesvědčení o lidské potřebě tvůrčího života, v naléhavosti živé, prožívané estetické zkušenosti: „V umění jsme na půdě ‚tělesného‘ dění smyslu; nositel významu, umělecká konstrukce, zůstávají zdrojem smyslu až do úplného rozpadu integračních tvárných vazeb. Dílo pak už nemá moc držet nás v zajetí svého tvaru, totiž svého dějícího se smyslu: smysl je nyní vydán. Dění smyslu v uměleckém díle je podivuhodné právě v tomto vystupování a zároveň zadržení, v rozdvojení významového pohybu na dostředivý a odstředivý, vydávající se a poutající nás“ (*Dílo jako dění smyslu*).

Od začátku devadesátých let byla také česká literární věda zahlcena skrumáží návratů i „novinek“, doháněním dluhů z domova i ze světa. Když mohla v roce 1991 veřejně vyjít kniha *Nesamozřejmost smyslu* (1991), setkávala se postupně Milanova strukturalistická východiska s čerstvě překládanými francouzskými poststrukturalistickými teoriemi. Teorie Milana Jankoviče ukazovaly na možnosti nového oživení strukturalismu, na možná spojení s těmi evropskými mysliteli, před nimiž zůstala česká literární věda uzavřená. Byla mu vlastní věrnost evropské myšlenkové tradici (to byly jeho kantovské návraty), ale otevírání pramenů bylo jen jednou stránkou „jeho“ věci. Druhou bylo živé ohledávání přítomnosti a s tím i současných pozic strukturalismu a jeho inspirací ve světě (odtud například jeho zájem o dílo Rolanda Barthesa). Myslím, že to byl právě projekt „dění“ smyslu, který mu umožnil hledat možné spojitosti a nová rozvinutí pražského strukturalismu – a držet rozpravu s Miroslavem Petříčkem, který tyto možnosti u nás také otevíral.

To byla Milanova badatelská zvědavost, ale zejména životní potřeba ponoru do přítomného dění, v němž věrnost tradici a přesnost myšlení provzdušňuje osobní zkušenost. Pamatuji se z té doby na pár prudkých kavárenských debat mezi Milanem Jankovičem a Miroslavem Červenkou, který nesouhlasil s Milanovými pokusy o integraci filosofie do otázek literární vědy. Domnívám se, že tam, kde Miroslav Červenka revidoval a doplňoval, Milan Jankovič otevíral novému smyslu umělecké dílo také jako novou zkušenost člověka se světem. V úvodu ke své knize *Cesty za smyslem literárního díla* (2005), když se vši skromností váhal nad tím, zda v novém kontextu obstojí jeho starší studie, napsal: „Nemáš jinou cestu než tu, po které jdeš.“

www.ipsl.cz